

Домбровська Н.С., викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби України

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Відповідно до частини 4 статті 59 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Указана норма розповсюджується на всіх громадян без винятку, в тому числі і на засуджених до позбавлення волі, захист прав яких є чи не найгострішою проблемою сьогодення.

Аналізуючи чинне законодавство можна зазначити, що перелік прав засуджених до позбавлення волі з кожним днем розширюється в напрямку гуманізації та поліпшення становища такої категорії осіб. Разом з тим, окрім нормативного закріплення тих чи інших прав мають бути певні гарантії їх реалізації, забезпечення непорушності та відновлення.

На жаль, мають місце порушення прав засуджених до позбавлення волі про що свідчать результати моніторингів місць несвободи, звіти за результатами їх відвідування уповноваженими державними, міжнародними та громадськими інституціями. Зокрема, факти порушення прав засуджених до позбавлення волі знайшли своє відображення у таких документах: Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму доповідь за 2014 рік [2], щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році [3], звіт до українського уряду за підсумками візиту в Україну здійсненого Європейським комітетом з попередження тортур і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання у період з 9 - 21 жовтня 2013 року [4] та інші. В зазначених документах йдеться про неналежні матеріально-побутові умови відбування покарання засудженими до позбавлення волі, ненадання їм належної медичної допомоги та

інші порушення. Викладені факти зумовлюють необхідність у дослідженні та пошуку ефективного механізму захисту прав засуджених до позбавлення волі в Україні.

Питанням дотримання прав людини, механізму їх реалізації, забезпечення національними та міжнародними засобами захисту, в тому числі відносно засуджених до позбавлення волі, приділяли увагу багато науковців, а саме: О.М. Бандурка, І.Г. Богатирьов, А.В. Кирилюк, В.С. Кульчицький, О.В. Лисодед, П.М. Рабинович, О.Ф. Скакун, А.Х. Степанюк, В.М. Тертишник, В.М. Трубников, Ю.А. Чеботарьова, І.С. Яковець та інші. Поряд з викладеним, наявна нагальна потреба у всебічному вивченні та дослідженні питання забезпечення правовими засобами захисту прав засуджених до позбавлення волі

У своїх наукових працях О.Ф. Скакун дає визначення поняттю механізм забезпечення прав і свобод людини як системи засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності. Завдання механізму забезпечення прав людини - охорона, захист, відновлення порушених прав. Механізм реалізації прав людини включає заходи спроможні створити умови для реалізації прав і свобод людини. Механізм охорони прав людини включає заходи з профілактики правопорушень для утвердження правомірної поведінки особи. Механізм захисту прав людини включає заходи, що призводять до відновлення порушених прав неправомірними діями і відповідальності особи, яка вчинила ці правопорушення [5, с. 190].

Захист прав засуджених до позбавлення волі має певні особливості, пов'язані із спеціальним статусом вказаних осіб та тими обмеженнями, що на них покладаються законом. Адже такі особи перебувають в кримінально-виконавчих установах закритого типу, де самі тільки умови тримання вже можна вважати як підставу порушення їхніх прав. Тому, механізм захисту прав зазначеної категорії осіб варто тлумачити, на нашу думку, дещо ширше.

Реалізація права на захист у кримінально-виконавчих установах ускладнюється їх закритістю та обмеженістю доступу до правових засобів захисту. З огляду на викладене, важливим аспектом захисту прав засуджених до позбавлення волі є не лише відновлення порушеного права, а й запобігання такому порушенню, забезпечення реальною можливістю реалізації права на захист в умовах ізоляції. З огляду на викладене, можна виділити основні аспекти в механізмі захисту прав засуджених до позбавлення волі:

недопущення порушення прав засуджених до позбавлення волі шляхом створення належних умов відбування покарання;

забезпечення можливості реалізації права на захист в умовах закритого типу за рахунок доступності правової допомоги, незалежного й неупередженого розгляду скарг засуджених компетентними органами;

відновлення прав засуджених за наявності компенсаційних заходів правового характеру.

Реалізація механізму захисту прав засуджених до позбавлення волі забезпечується рядом заходів, передбачених вимогами кримінально-виконавчого законодавства. Перш за все, засуджені до позбавлення волі наділені правами, що роблять їх менш уразливими до будь-яких порушень, зокрема на отримання інформації щодо процесу виконання та відбування покарання, звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами та скаргами до уповноважених органів та організацій, на правову допомогу та інші. Крім того, за діяльністю органів та установ виконання покарань здійснюється постійний контроль та нагляд з боку державних органів різних рівнів та галузевої спрямованості, міжнародних та громадських організацій, у тому числі з метою недопущення порушення прав засуджених до позбавлення волі, надання правової допомоги та відновлення порушених прав.

Поряд з викладеним часто захист прав засуджених до позбавлення волі зводиться до простої констатації факту порушення, що не завжди є наслідком його відновлення або компенсації. На законодавчому рівні майже відсутні норми, що

забезпечували відновлення або компенсацію порушених прав засуджених до позбавлення волі, а ті закони, що приймаються не завжди досконалі. Одним з нововведених компенсаційних заходів є зарахування строків попереднього ув'язнення до строку відбування покарання у виді позбавлення волі з розрахунку день за два. Однак, у даному нормативно-правовому акті не враховано низки важливих аспектів (категорію злочинів, тяжкість, особу винного та інші) при застосуванні пільгової норми, що може потягнути й несприятливі наслідки для суспільства в цілому. Тому, є необхідність у формуванні та удосконаленні законодавчої бази для застосування компенсаційних правових заходів відносно засуджених до позбавлення волі.

З урахуванням викладеного, механізм захисту прав засуджених до позбавлення волі потребує вдосконалення, про що свідчать численні факти визнання порушення прав вказаних осіб в умовах ізоляції, та втілення у низку законодавчих актів виважених рішень, спрямованих на дотримання та відновлення правового становища спецконтингенту.

Список використаних джерел

1. Конституція України / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму: доповідь за 2014 рік / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. - К., 2015. - с. 240
3. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році №5/2/12.0.1/9 - 16 від 29.01.2016 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/93294>.
4. Звіт до українського уряду за підсумками візиту в Україну здійсненого Європейським комітетом з попередження тортур і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання у період з 9-21 жовтня 2013 року. - С., 2014. - 121 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун - Харків: Консум, 2001. - 656с.